

УДК 658+655.41

*Л. А. Швайка**Українська академія друкарства***ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНА СПРАВА В УКРАЇНІ:
СТАН, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Висвітлюється роль і значення видавничо-поліграфічної справи в суспільному житті країни, стан і тенденції функціонування, конкурентоспроможність і перспективи розвитку.

Видавничо-поліграфічна галузь, друкована продукція, сировинна база, поліграфічні підприємства, зовнішній ринок

Видавничо-поліграфічна справа відіграє важливу роль у суспільстві не лише завдяки обсягам виготовленої продукції, а насамперед їх характеристикою, призначенням та місцем у суспільному розвитку. Видавнича справа і поліграфічна діяльність є складовим елементом національної економіки, в якому створюється близько 2% ВВП країни. Вони виступають важливим засобом забезпечення та підвищення культурно-освітнього рівня членів суспільства, їх виховання, мобілізації на вирішення найважливіших завдань господарського характеру, боротьби за соціальний прогрес, демократію та свободу.

За офіційними статистичними даними видавничо-поліграфічну галузь України репрезентує близько 3 тис. видавництв і видавничих організацій; понад 3 тис. поліграфічних підприємств різних форм власності та масштабів виробництва. У галузі переважають підприємницькі структури приватної власності (85% у видавничій сфері та 90% — у поліграфічній). Галузь представлена малими суб'єктами господарювання — 94% у видавничій та 91% у поліграфічній діяльності.

Видавнича друкована продукція (періодична і неперіодична) становить 60–65% від загального обсягу виготовленої галуззю продукції. Решта — широкий асортимент невидавничої продукції, який постійно змінюється — етикетна, пакувальна, паперово-білова, товари культурно-побутового призначення тощо.

Основними чинниками, які зумовили характер і принципи функціонування видавничо-поліграфічної галузі впродовж останнього десятиріччя, стали корпоративна революція в галузі, перехід права власності на деякі стратегічні підприємства у приватні руки і втрата державою керованості суб'єктами господарювання всіх рівнів. Утворилася ситуація, внаслідок якої держава не керує і не спрямовує діяльності галузі в бажаному для суспільства напрямі, відповідно до державних інтересів, а навпаки — власники підприємств видавничо-поліграфічної галузі роблять спроби готувати і забезпечувати прийняття державних рішень на користь власних корпоративних інтересів, які здебільшого не збігаються з національними інтересами. Результатом такої

політики стало погіршення конкурентних позицій підприємств галузі, що автоматично позначилося на їх фінансовій стабільності.

Згідно з офіційними статистичними даними, у 2005 р. з 2926 суб'єктів видавничої справи 1170 (близько 40%) були збитковими і сума збитків становила 97,5 млн грн. Серед виробників поліграфічної продукції 35% працюють зі збитками на суму 68 млн грн. Найзбитковішими є підприємницькі структури приватної власності.

Характерним для галузі є те, що серед офіційно зареєстрованих суб'єктів господарювання 20–25% не здійснюють господарської діяльності і спостерігається тенденція до загострення ситуації.

Деякий розвиток видавничо-поліграфічної галузі, який спостерігався в період 1999–2007 рр., призвів до необґрунтованої ейфорії щодо її можливостей в майбутньому та помилкової оцінки її конкурентних позицій на світовому та європейському ринках.

Нинішня криза світової економіки висвітлила слабкі сторони підприємств видавничо-поліграфічної галузі, багато з яких опинилися на межі виживання та банкрутства. Для порятунку ситуації за рахунок коштів бюджету держава не робить нічого, оскільки свого часу вжила ряд заходів щодо підтримки підприємств галузі — звільнила від більшості податків і платежів.

Видавництва і поліграфічні підприємства України за роки її незалежності значно скоротили обсяги випуску видавничої і друкованої продукції, не освоїли виробництва високотехнологічної продукції, оновлення технічної бази здебільшого проводили на базі вживаного устаткування. Значне технічне відставання галузі не буде подолане в найближчій перспективі, оскільки не існує реальних передумов для цього.

Видавничо-поліграфічна галузь України належить до матеріаломістких виробництв. Матеріальні витрати в операційних витратах галузі перевищують 60%, у видавничій сфері — понад 52%, в поліграфічній — 84%. Основними матеріалами для галузі є папір, картон, плівки, фольга, тканини, фарба, лак, пластини тощо.

Власна сировинна база в Україні є незначною. За офіційними даними, у 2006 р. у країні було вироблено 477 тис. тонн усіх видів паперу і картону. Це трохи більше, ніж у попередні роки, однак дуже мало для забезпечення потреб вітчизняних видавництв і поліграфічних підприємств. Якщо у 1990 р. забезпеченість папером становила 32 кг на особу; у 1995 р. цей показник скоротився до 9,5 кг; у 2006 р. — зріс до 10,1 кг. Основними виробниками паперу і картону є Державна акціонерна компанія «Укрпапірпром», до складу якої входять вісім целюлозно-паперових комбінатів і фабрик — Жидачівський ЦПК, Дніпропетровська паперова фабрика, Київський КПК, Корюківська КФ, Малинівська паперова фабрика.

Найбільшими вітчизняними учасниками ринку паперу і картону є Київський КПК, ЗАТ «Юніпласт», ТД «Жидачівського паперового комбінату», Рубіжанський картонно-тарний комбінат тощо. Однак частка вітчизняного

паперу і картону, який використовує видавничо-поліграфічна галузь не перевищує 20%. Окрім того, якість вітчизняних матеріалів є низькою. Усе це зумовлює потребу в значних обсягах імпорту паперу з Росії, Фінляндії, країн Східної Європи. У 2006 р. з Росії було імпортовано паперу і картону на 227 млн дол. США.

Слід констатувати, що вітчизняні можливості нарощування обсягів виробництва паперу та картону ускладнюються і дорожчають. Згідно з деякими оцінками фахівців, витрати на виготовлення однієї тонни газетного паперу в Україні на 8–25% вищі, ніж у Росії.

Україна має навіть надлишкові для власного виробництва паперу потужності целюлозно-паперових комбінатів і фабрик, але більшість з них використовує застарілі, енерговитратні технології та обладнання. Власної целюлози не вистачає ні кількісно, ні якісно, щоб повністю завантажити наявні потужності.

Враховуючи природне походження целюлози, яке є обмеженим і пов'язане з вирубуванням лісів, бурхливий розвиток інформаційних технологій передачі даних, варто серйозно подбати про обмеження сфери застосування паперових носіїв, їх заміни електронними.

Упродовж усіх років незалежності однією з найгостріших проблем реформування видавничо-поліграфічної галузі України є наявність надлишкових виробничих потужностей поліграфічних підприємств та низький рівень використання трудового потенціалу у видавництвах. На сьогодні в країні одночасно з мобільними новоствореними підприємствами продовжують функціонувати деякі застарілі поліграфічні підприємства, які сформували свій виробничий потенціал ще в радянські часи і в умовах ринкової економіки можуть функціонувати лише за екстремально високих цін на свої послуги та роботи або за рахунок значних преференцій і пільг. Серед таких ціла група підприємств, які належать до ДАК «Укрвидавполіграфія», деякі центральні підприємства відомчого підпорядкування, комунальні підприємства. В умовах ринкової економіки вони не можуть самостійно вивести з експлуатації застаріле і надлишкове обладнання або підприємство, оскільки це вирішує лише власник. Внаслідок недалекоглядної технологічної та фінансово-економічної політики деякі власники підприємств ВПГ почали перепрофільовувати виробництва, продавати активи. Власники багатьох отриманих за безцінь у приватні руки привабливих підприємств не виконали своїх інвестиційних зобов'язань.

Аналіз та оцінка діяльності видавництв і видавничих організацій засвідчили, що вони не спроможні забезпечити роботою висококваліфікований видавничо-редакційний персонал. Зниження купівельної спроможності громадян, відсутність фінансових ресурсів для реалізації нових видавничих проектів, призвели до різкого зменшення обсягів випуску видавничої продукції, а відповідно й до незавантаженості редакторів, дизайнерів, коректорів тощо. В останні два роки більшість видавництв України працює

не над новими рукописами, а над зменшенням запасів нереалізованої продукції.

Чергова економічна криза знову дестабілізувала видавничо-поліграфічну галузь України і показала відсутність будь-якого регулювання її діяльності з боку держави.

Продукція видавничо-поліграфічної галузі України реалізується на зовнішньому та внутрішньому ринках. На зовнішній ринок Україна постачає друкованих виробів на суму понад 18 млн дол. США та видавничої продукції (книги, журнали, брошури, газети) на суму, яка перевищує 81 млн дол. США. На зовнішньому ринку продукція галузі характеризується різною конкурентоспроможністю. Так, середньорічний експорт газетної та іншої періодичної друкованої продукції становить у середньому 115%. Для книг і брошур характерне щорічне зростання на 44%. Найбільша частка експорту друкованої продукції припадає на Росію (66% у 2006 р. загального обсягу експортних операцій або близько 45 млн дол. США). Експортується друкована продукція в КНР (9%), Пакистан (8%), Азербайджан (4%), Казахстан (3%) та інші країни. Безсумнівним є те, що ці країни в майбутньому не віддадуть більші частки своїх внутрішніх ринків для імпортерів. Отож основні акценти в розвитку галузі мають бути зроблені на внутрішній ринок.

На нашу думку, сьогодні не має сенсу будь-яка розмова про значний розвиток у найближчому часі внутрішнього ринку видавничої і друкованої продукції як передумову сталого функціонування галузі. Її розвиток значною мірою залежить від коливань кон'юнктури світового ринку, який забезпечує галузь сировиною, матеріалами, технікою. Розвиток внутрішнього ринку залежить від рівня добробуту громадян, платоспроможності юридичних осіб, інтересу до читання. Оскільки вищезазначені чинники істотно не зміняться, то в країні немає об'єктивних передумов для нарощування внутрішнього ринку видавничо-поліграфічної продукції.

Для зміни ситуації на внутрішньому ринку необхідно завадити імпорту неякісної видавничої продукції, яку за належної організації можуть випускати вітчизняні видавництва. Слід також уникати масового виготовлення етикетно-пакувальної продукції за межами країни, оскільки в Україні існують реальні можливості для її випуску на високому поліграфічному рівні. Усе це забезпечить умови для подальшого функціонування підприємств галузі, а для їх розвитку в майбутньому необхідні кардинальні зміни в політиці вітчизняного книго-видання та преси і галузі в цілому.

**ИЗДАТЕЛЬСКО-ПОЛИГРАФИЧЕСКОЕ ДЕЛО
В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ, КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ
И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ**

В статье изложена роль и значение издательско-полиграфической деятельности в общественной жизни страны, состояние и тенденции функционирования, конкурентоспособность и перспективы развития.

**PUBLISHING AND PRINTING BUSINESS IN UKRAINE: STATE,
COMPETITIVENESS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT**

In the article a role and value of publishing and printing sphere in public life of country is shown, state and tendencies of functioning, competitiveness and prospects of development are investigated.

Стаття надійшла 18.11.2010